

O CZYM NALEŻY WIEDZIEĆ ZWIEDZAJĄC

SAMOCHODOWO
-MOTOCYKLOWY **PODLASKI**
SZLAK SAKRALNY

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Publikacja opracowana przez Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Tygiel Doliny Bugu”, współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.3 „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania” objętego PROW 2014-2020.

NIEZWYKŁA ARCHITEKTURA BUDOWLI SAKRALNYCH, WYSTÓJ WNETRZ – ZROBIĄ WRAŻENIE NA KAŻDYM, KTO ZETKNIĘ SIĘ Z PRAWOSŁAWIEM.

Rozmieszczenie przestrzenne zabytkowej sakralnej architektury na terenie obecnego województwa podlaskiego jest wynikiem zróżnicowanych procesów osadniczych. W jego południowej i wschodniej części przeważają cerkwie. Większość obiektów ma ponad 160 lat. W zachodniej i północnej dominują kościoły, wiele z nich wzniesiono na początku XX wieku. Na północy odnajdziemy okruchy starej kultury Staroobrzędowców. Mozaikę narodów i religii uzupełniają Tatarzy, których jedyne w Polsce, drewniane meczety pochodzące z XIX wieku znajdują się w Kruszynianach i Bohonikach.

Nazwa „prawosławie” jest tłumaczeniem greckiego słowa orthodoxia (ortho – prawdziwie, dokso – sławię, wierzę) – czyli prawdziwie wierzę. Cerkiew (gr. kiriakon) to zarazem Dom Boga, jak i zgromadzenie wiernych oddających Mu cześć. Kościół prawosławny uznaje siedem sakramentów, będących widzialnymi znakami przekazywania wiernym łaski Bożej. Są nimi: chrzest, bierzmowanie, spowiedź, Eucharystia, małżeństwo, kapłaństwo i sakrament chorych (namaszczenia olejem).

Eucharystia przyjmowana jest pod dwiema postaciami: Ciała i Krwi (chleba i wina). Dzieci, bierzmowane bezpośrednio po chrzcie, od razu też przyjmują Komunię. U osób dorosłych Eucharystia jest poprzedzona tradycyjnie sakramentem spowiedzi, a ten – modlitwą i postem. Minimalny okres wstrzymania się od posiłków, picia alkoholu i palenia papierosów – to od północy do momentu przyjęcia Ciała i Krwi Chrystusa.

W **prawosławiu duchowieństwo** podzielone jest na wyższe (biskupi, prezbiterzy, diakoni) i niższe (lektorzy, subdiakoni). Kandydaci na prezbiterów i diakonów mogą się żenić i mieć dzieci, chyba że decydują się na życie mnisze lub przyjęli święcenia przed małżeństwem; celibat obowiązuje także biskupów – ci, postanowieniem lokalnego synodu, powoływani są ze stanu zakonnego.

Językiem, w którym modlą się prawosławni na Podlasiu, jest cerkiewno-słowiański. Wywodzi się z najstarszego literackiego języka Słowian, czyli starocerkiewnosłowiańskiego. Jego alfabet stworzyli bracia Cyryl i Metody, którzy w IX w. prowadzili misje chrystianizacyjne na ziemiach zamieszkałych przez Słowian.

Ikona - rozstawione i rozwieszane są w całej cerkwi. Prawosławni oddają cześć świętym iko- nom przez całowanie, a nie dotykanie, jak to czynią katolicy. Całując je, nie zwracają się do drewna i farb, lecz do Postaci Przedstawionej. Dotykając ustami desek, wyrażają uczucia miłości i szacunku do przedstawionych na ikonach Chrystusa, Matki Bożej i Świętych.

Autorzy tekstu: Martyna Ciarkowska, Lidia Majchrzak, Pracownicy LGD (strony 4-21), Ewa Natalia Moroz Keczyńska (strony 1-3; 22-29)

Zdjęcia do niniejszej publikacji pochodzą z bazy danych SLGD „Tygiel Doliny Bugu”, podmiotów z nim współpracujących, podmiotów gospodarczych, samorządów, beneficjentów oraz osób indywidualnych:

Dariusz Myhan, Aleksander Wasyluk, Adrian Kazimiruk, Urszula Janiel, Anna Dunikowska-Dmitruk.

Wydawcy składają serdeczne podziękowania wszystkim osobom i podmiotom, które udostępniły materiały oraz fotografie niezbędne do przygotowania folderu.

Wydawca: Agencja Promocyjno-Wydawnicza „UNIGRAF”
85-451 Bydgoszcz, ul. Grunwaldzka 229, tel. 52 321 37 18 info@unigraf.bydgoszcz.pl • www.unigraf.bydgoszcz.pl

Kalendarz - obecnie w Kościele Prawosławnym używane są dwa kalendarze: juliański i gregoriański. Kalendarz ustanowiony za panowania Juliusza Cezara (w 46 r. p.n.e.). po odpowiednim przystosowaniu był wykorzystywany przez wszystkich chrześcijan do 1582 r. Po dziś dzień, w Polskim Autokefalicznym Kościele Prawosławnym oficjalnym kalendarzem pozostał juliański. Dzieje się tak być może dlatego, że to w tym właśnie kalendarzu określono Narodzenie Chrystusa, od tego wydarzenia mierzymy czas płynący do przeszłości i przyszłości.

Znak krzyża - prawosławni żegnają się trzema złączonymi palcami (kciuk, wskazujący i środkowy), które symbolizują Trójcę Świętą. Dwa pozostałe, złączone palce dotykają wnętrza dłoni przypominając o boskiej i ludzkiej naturze Chrystusa. Sposób wykonywania znaku inny niż w tradycji łacińskiej. Prawosławni najpierw dotykają czoła (W imię Ojca), następnie brzucha (Syna), dalej prawego ramienia wypowiadając słowo „i Świętego”, a następnie lewego, mówiąc „Ducha”. Tym, co od strony zewnętrznej wyróżnia prawosławie od innych wyznań, są oczywiście świątynie. Pod względem tradycji są spadkobiercami wielkiego Cesarstwa Bizantyjskiego, bo to tam wykształciła się niezwykła architektura budowli sakralnych. Gdy do wyglądu zewnętrznego dodamy wystój wewnątrz: pełen rozpisanych ikon czy fresków, otrzymamy poprzez sztukę odzwierciedlenie Nieba na Ziemi. Prawie każdy element, tak na zewnątrz, jak i wewnątrz świątyni ma symboliczne znaczenie.

Plan - cerkiew jest zawsze tak usytuowana, aby ołtarz był skierowany na wschód. Świątynia może być wzniesiona na planie prostokąta, krzyża lub koła. Prostokąt symbolizuje arkę, życie na łodzi i wędrówkę do Królestwa Bożego; krzyż – śmierć, zbawienie, triumf nad życiem i śmiercią; koło – nieskończoność cerkwi jako budowli i Cerkwi jako wspólnoty, Kościoła.

Kopuły – to najbardziej charakterystyczna cecha cerkwi, symbolizują niebo, Boga, świętych i aniołów. Liczba kopuł ma znaczenie symboliczne. Mogą być półokrągłe (bizantyjskie), cebulaste (ruskie) lub w formie stożka (nowogrodzkie).

Dzwony - z dzwonów płynie modlitwa, którą słyszą wierni przychodzący do świątyni. Dźwięk dzwonów ma w prawosławiu bardzo duże znaczenie, są bowiem, oprócz głosu ludzkiego, jedynym instrumentem, który można wykorzystywać w cerkwi. Dzwony używane są podczas nabożeństw, ale też np. podczas procesji. W odróżnieniu od dzwonów w Kościele katolickim, w dzwonach cerkiewnych poruszają się nie całe kielichy, a jedynie ich serca, które uderzając o kielichy, wydobywają z nich dźwięk.

Krzyż prawosławny ma oś wertykalną, na której znajdują się trzy belki poprzeczne – górna (ta z tabliczką, którą kazał umocować Piłat „Jezus, Nazarejczyk, Król Żydowski”), środkowa (do której przymocowano ręce Jezusa) oraz dolna (pod nogi Chrystusa; w tradycji prawosławnej stopy również zostały przybite do krzyża). Ta ostatnia jest nieco przekrzywiona, uniesiona z prawej, a obniżona z lewej patrząc z perspektywy ukrzyżowanego Chrystusa. Jednym końcem wskazuje ona na Niebo, do którego dostał się po śmierci dobry łotr, a drugim symbolizuje drogę do Piekła złego łotra, który nie wyraził skruchy.

Ikonostas – jest najbardziej rozpoznawalnym elementem wyposażenia wnętrza cerkwi. Ikonostas to dosłownie „ściana ikon”. Łączy on ołtarz z resztą świątyni. Ma troje drzwi. Przez boczne do ołtarza przechodzą diakoni i przysłużnicy (ministranci) podczas sprawowania nabożeństwa. Przez drzwi środkowe (zwane bramą królewską bądź carską „carskije wrata”), zawsze może przejść biskup, a kapłani i diakoni – tylko podczas odprawiania nabożeństw. Za ikonostas, czyli do prezbiterium, wolno wejść jedynie mężczyznom. W praktyce są to duchowni, którzy sprawują nabożeństwo, i przysłużnicy.

To, co w języku polskim odpowiada pojęciu „ołtarz”, w prawosławiu nazywa się prestoł, czyli tron (Boży). Prestoł nie jest zwykłym stołem ofiarnym, jak np. w katolicyzmie. W prawosławnych świątyniach to święte świętych (swiataja swiatorych). Jego budowa i oświecenie są ściśle określone kanonami. Wejście kobiet, a nawet dzieci płci żeńskiej, do prezbiterium jest zabronione. Nie należy jednak tego traktować jako dyskryminację, lecz od wieków uświęconą tradycję, sięgającą czasów apostołskich, związaną z kobiecą miesięczną nieczystością.

Prawosławie od czasów chrystianizacji Podlasia jest integralnym elementem kultury mieszkającej tu ludności. Nie jest reliktem zaborów, ale cenną spuścizną I Rzeczypospolitej, wspólnej ojczyzny wielu wyznań i narodów. Więc utożsamianie prawosławnych z Rosjanami jest nieporozumieniem, bo w Polsce jego wyznawcami są głównie mniejszości narodowe. W większości to Białorusini, pozostali to Ukraińcy i Łemkowie. Polski Kościół Prawosławny uzyskał autokefalię, czyli kościelną samodzielność już w okresie międzywojennym.

Obrzędy - prawosławni sprawują wiele nabożeństw. Każde nabożeństwo to ciąg modlitw, które czyta się, śpiewa oraz w myślach wznosi do Boga. Każde odprawiane nabożeństwo wymaga odpowiedniego czasu, miejsca i porządku, czyli właściwych warunków. Wszystko to jest obrzędem – ceremonią. W prawosławiu istnieje wiele ceremonii. Najważniejszym nabożeństwem jest Boska Liturgia. Aby mogła być sprawowana potrzebne są minimum 3 osoby. To, jak często jest odprawiana, zależy od wielkości parafii, zawsze jednak jest odprawiana w niedzielę przed południem. Liturgie: prawosławna i rzymskokatolicka mają wiele elementów wspólnych. Prawosławna składa się z trzech części: proskomidii – przygotowanie świętych darów; liturgii katachumenów – antyfony oraz czytania Ewangelii; liturgii wiernych z modlitwami: symbolem wiary Ojciec nasz i Eucharystii. W trakcie liturgii wierni modlą się za wszystkich wiernych, ojczyznę i cały świat.

Znak krzyża i gesty modlitewne - jednym z najbardziej charakterystycznych gestów, które wykonują wierzący, jest wielokrotne wykonywanie znaku krzyża. Nie obserwuje się tego u wyznawców kościoła zachodniego. W tradycji prawosławnej czyni się to na każde wspomnienie Trójcy albo po każdym wezwaniu modlitewnym w czasie liturgii (np. za pokój, za zgromadzonych, za biskupów, za żywych, za zmarłych). Prawosławni żegnają się nie całą dłonią, lecz trzema palcami, symbolizującymi Świętą Trójcę, natomiast dwa ostatnie palce. symbolizują bogocześność Chrystusa. **Świece, świeczki** zapala się w intencji żywych i umarłych. Płomień świecy symbolizuje gorącą, żarliwą modlitwę. Kupuje się je na stoisku, w przedsionku lub nawie.

PODLASKI SZLAK SAKRALNY

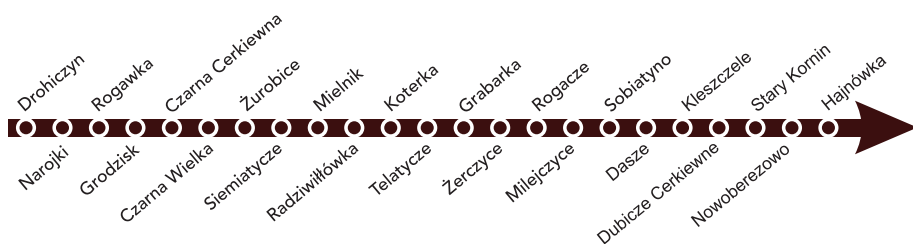
Podlaski Szlak Sakralny
Szlak turystyczny

Na „Samochodowo-Motocyklowym Podlaskim Szlaku Sakralnym” zobaczymy cenne obiekty kultury sakralnej prawosławia.

Szlak przebiega przez miejscowości leżące na obszarze SLGD „Tygiel Doliny Bugu”: Drohiczyn, Narojki, Rogawka, Grodzisk, Czarna Cerkiewna, Czarna Wielka, Żurobice, Siemiatycze, Mielnik, Radziwiłłówka, Koterka, Telatycze, Grabarka, Żerczyce, Rogacze, Milejczyce, Sobiątko, Kleszczele, Stary Kornin, Hajnówka

Milejczyce, Sobiątko (dystans: ok. 200 km) oraz na obszarze LGD „Puszcza Białowieska”: Kleszczele, Dubicze Cerkiewne, Stary Kornin, Nowoberezowo, Hajnówka (dystans: ok. 55 km). Chcemy przedstawić Państwu Podlasie jako region wielokulturowy mający ogromny potencjał dla rozwoju turystyki kulturowej. Szlak ukazuje piękne, bogato zdobione, drewniane i murowane, zabytkowe cerkwie, położone w malowniczych miejscowościach, na skraju lasów czy na wzgórzach wśród drzew.

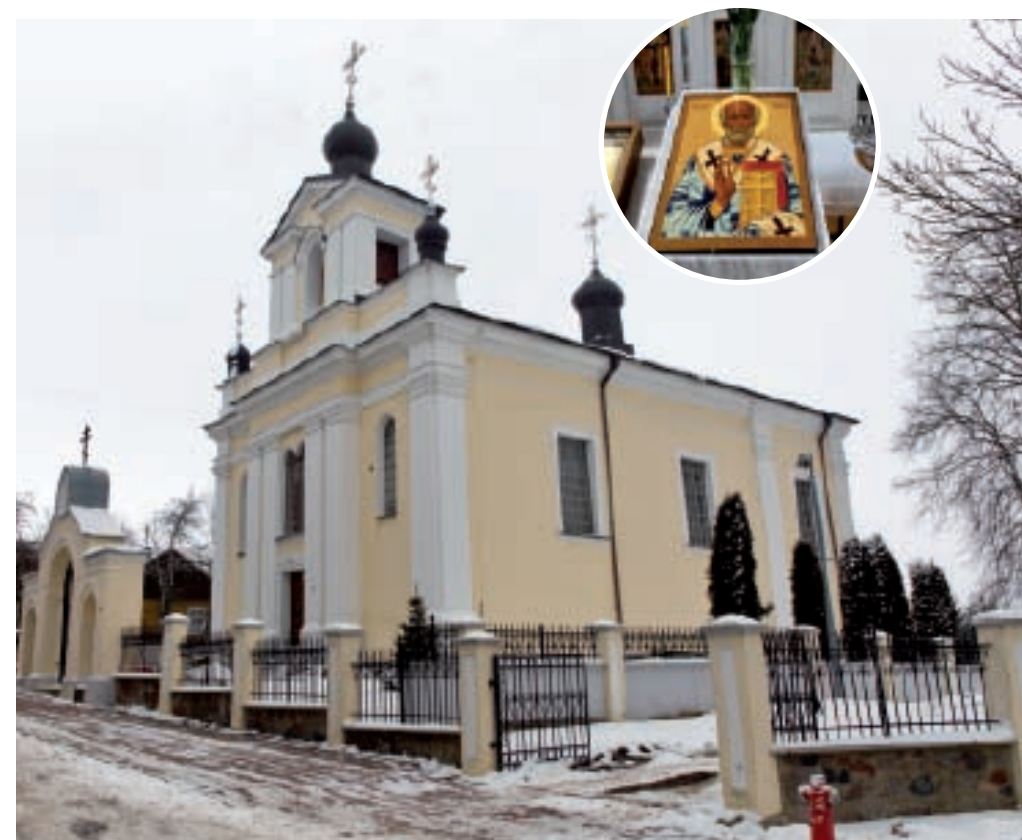

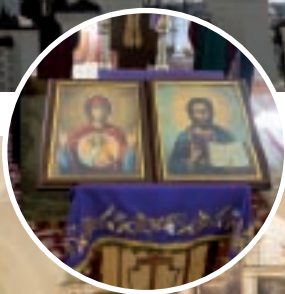
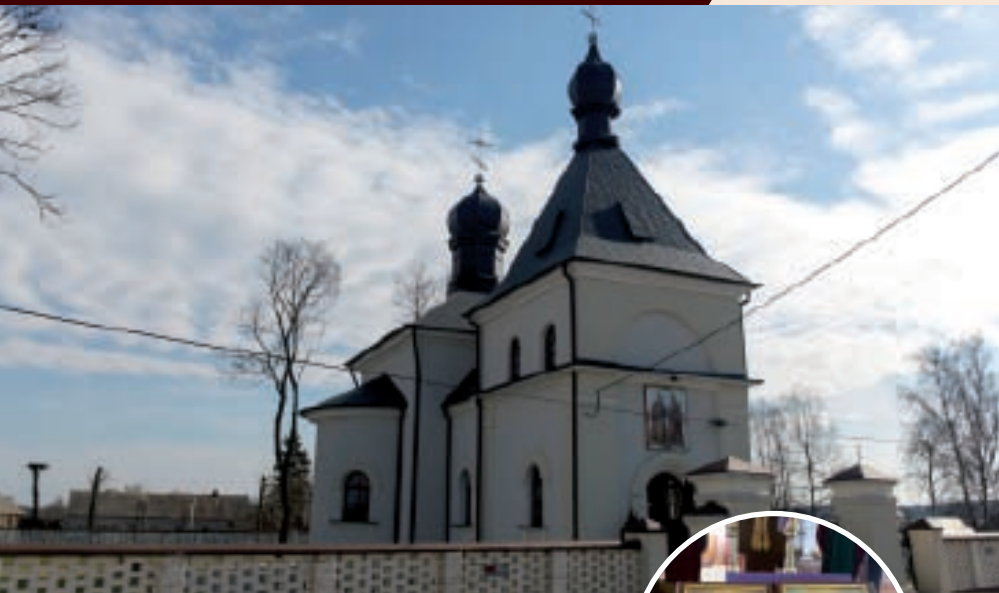
DROHICZYN

CERKIEW PW. ŚW. MIKOŁAJA CUDOTWÓRCY

Cerkiew klasycystyczna, wybudowana w 1792r. Jest drugą świątynią pod tym wezwaniem w Drohiczynie, pierwsza spłonęła w pożarze miasta w 1805r. Po rozpoczęciu budowy obecnej cerkwi przez parafię do Drohiczyna został sprowadzony unicki zakon bazylianów, który ukończył budowę w roku 1792. W roku 1838 cerkiew została przekazana prawosławnym. W czasie II wojny światowej w

latach 1939-1941 bolszewicy urządzili w cerkwi rzeźnię. Do dziś cerkiew św. Mikołaja jest jedyną świątynią prawosławną w Drohiczynie. We wnętrzu znajduje się bogaty ikonostas z końca XIX w., ferotrony barokowe z ok. 1700 r., ikona barokowa Matki Boskiej z Dzieciątkiem i pochodząca z XVII w. otoczona kultem ikona Zesłania Ducha Świętego oraz dzwon barokowy z XVII w. z inskrypcją.

NAROJKI

CERKIEW PW. ŚW. ŚW. KOSMY I DAMIANA

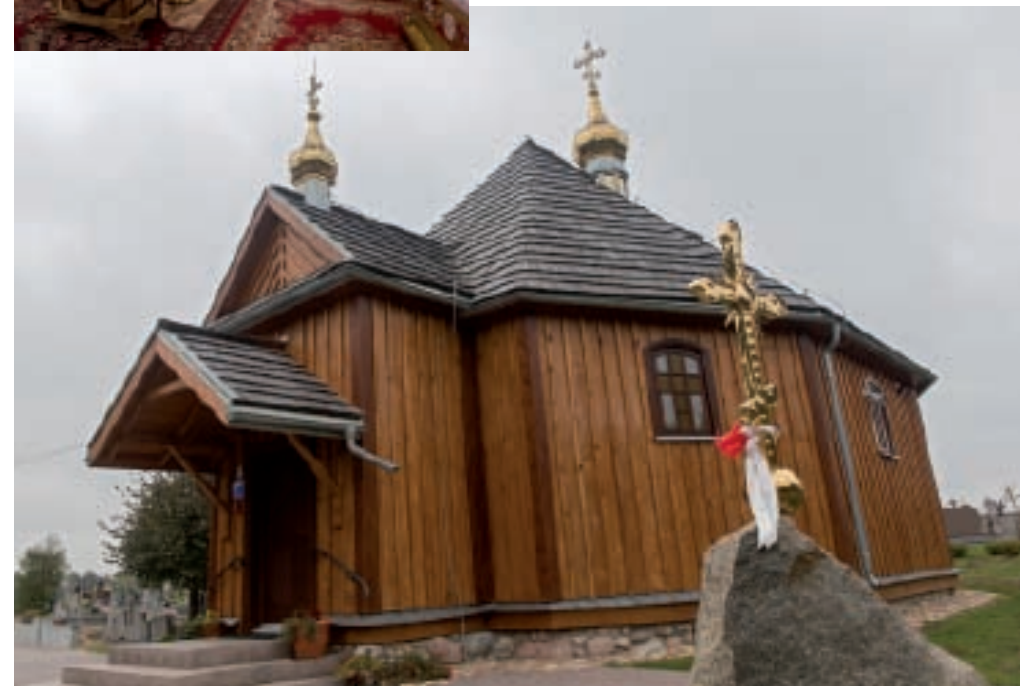
Najwcześniejsza wzmianka o cerkwi w Narojkach pochodzi z 1629 r., była to cerkiew drewniana. W latach 1864-1866 wybudowano murowaną cerkiew pw. św. św. Kosmy i Damiana. Zbudowana została z kamienia, orientowana, trójdzielna, pokryta blachą. Wyposażenie cerkwi jest barokowe z XIX i XX wieku. W skład kompleksu wchodzi murowana dzwonnica. Teren jest ogrodzony murem z cegieł z lat 60-tych XX w. Kruchta pochodzi z 1975 r. W cerkwi znajduje się Galacka Ikona Matki Bożej, pochodząca z pierwszej połowy XVIII w. oraz ikona św. św. Kosmy i Damiana.

ROGAWKA

CERKIEW PW. CUDOWNEGO ZBAWICIELA

Cerkiew cmentarna, a obecnie parafialna zbudowana została w 1858 r. pw. św. Szymona Słupnika z inicjatywy mieszkańca tej wsi Szymona Szuma. Obok niej zbudowano drewnianą dzwonnice. Cerkiew usytuowana jest na wzgórzu w miejscu dawnego cmentarzyska. Pozostałe na tym miejscu

kamienie nagrobne świadczą, że już 800 lat temu chowano tu zmarłych. Na najwyższym wzniesieniu został pochowany fundator cerkwi Szymon Szum. Przy wejściu do cerkwi znajdują się 3 cementowe krzyże, wzniesione przez mieszkańców Rogawki, Krupic, Klukowa i Cecel, na znak dziękczynienia za przetrwanie podczas I wojny światowej. Szczególnym kultem od 1893 r. otaczana była przechowywana w cerkwi ikona Obrazu Chrystusa Nie Ludzka Ręką Uczynionego, skradziona w 1980 r., która zastąpiona została dokładnie odtworzoną kopią, obecną do dnia dzisiejszego w cerkwi.

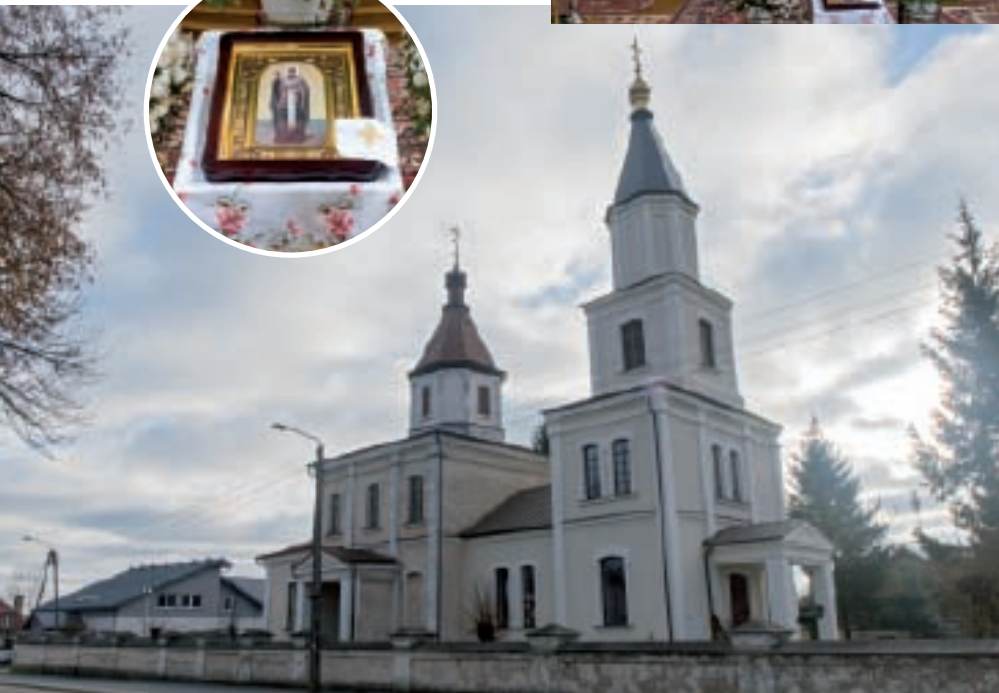
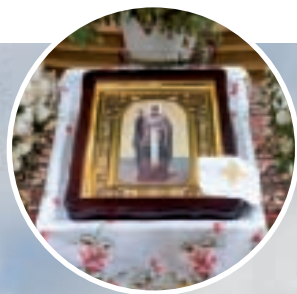

GRODZISK

CERKIEW PW. ŚW. MIKOŁAJA CUDOTWÓRCY

Źródła podają, iż pierwotna cerkiew istniała już przed 1604 r. i była pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Kolejna drewniana została zbudowana i wyposażona przez Marka Antoniego Butlera, starostę drohickiego w 1709 r. Pod koniec lat 80-tych XIX w. rozpoczęto budowę nowej murowanej

cerkwi z dzwonnicyą pw. Mikołaja Cudotwórcy, którą poświęcono w 1891 r. Zbudowana jest z cegły na planie kwadratu, otynkowana, część nawowa dwukondygnacyjna, dachy pokryte blachą ocynkowaną malowaną, dwu kopułowa, ogrodzona parkanem z cegły. W środku znajduje się Sokalska Ikona Matki Bożej z Dzieciątkiem.

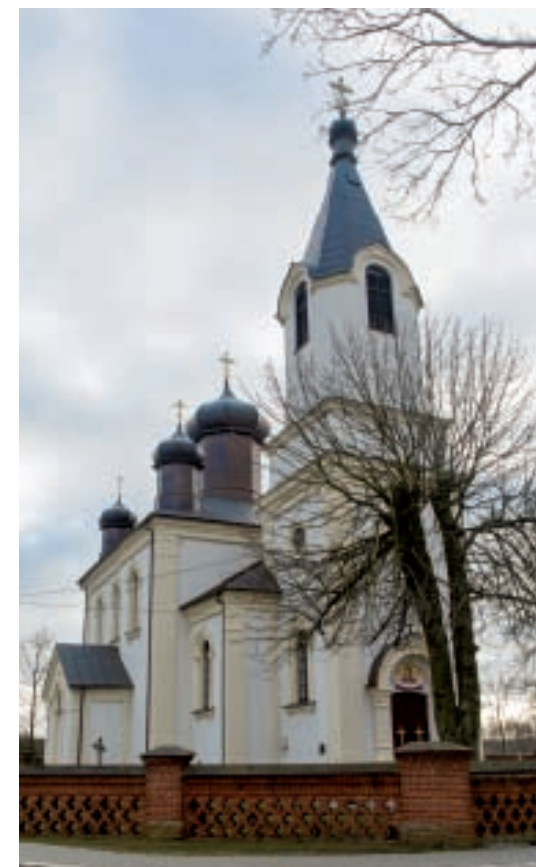

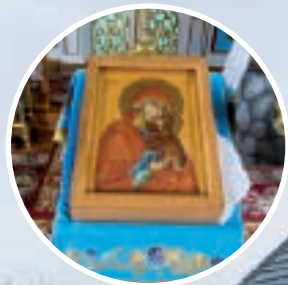
CZARNA CERKIEWNA

CERKIEW PW. OPIEKI MATKI BOŻEJ

Źródła podają, iż pierwotna cerkiew istniała już w 1555 r. i była pw. Opieki Bogurodzicy. Powstała na wzniesieniu pod nazwą „Cerkwisko”. W 1733 r. została zbudowana nowa cerkiew, a jej fundatorem był ówczesny hrabia Ossoliński. W 1797 r. parafia w Czarnej Cerkiewnej pozostawała w strukturach unickiej diecezji włodzimiersko – brzeskiej. W 1839 r. po przyłączeniu parafii do kościoła prawosławnego, cerkiew była kilkakrotnie remontowana, wstawiono ikonostas, a w 1875 r. wzbogacono cerkiew o kolejny ikonostas. W 1884 r. zbudowano kamienne ogrodzenie. W 1899 r. dzięki staraniom i pod kierownictwem o. Aleksego Wołkowskiego rozpoczęto wznoszenie nowej, murowanej świątyni, która do dzisiaj służy parafianom. Obecna cerkiew wybudowana jest na planie krzyża, w stylu rosyjsko – bizantyjskim, w/g projektu zachowanego do dziś na plebanii. Jest wymurowana z cegły, a całość

zwieńczona jest dachem hełmowym z małą cebulastą kopułką. W cerkwi zachowały się dwie ikony w stylu greckim św. Anny i Bogurodzicielki. Z dawnych czasów zachował się także krzyż z rzeźbionym Ukrzyżowaniem oraz ikona Opieki Matki Bożej w prezbiterium. Najbardziej czczona jest tu ikona Pokrowy Matki Bożej.

ŻUROBICE

CERKIEW PW. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA

Dawna świątynia greckokatolicka. Wzniesiona pod koniec XVIII lub na początku XIX w. Znajdowała się na południowych obrzeżach Żurobic, w 1845 r. została przeniesiona na cmentarz. Budowla drewniana, o konstrukcji zrębowej, orientowana, salowa, zamknięta trójbocznie. Nad wejściem dwuspadowy daszek. Nad kruchtą wieża-dzwonnica zwieńczona ostrosłupowym blaszany hełmem. Wieżę-dzwonnicę dobudowano w 1953 r. Nad nawą jednokalenicowy dach kryty gontem z umiejscowioną centralnie wieżyczką, zwieńczoną baniastym hełmem.

Cerkiew i cmentarz otoczone są murem ogrodzeniem z lat 50 XX w. Wewnątrz cerkwi znajduje się ikonostas z początku XX w. a w nim ikony barokowe i klasycystyczne.

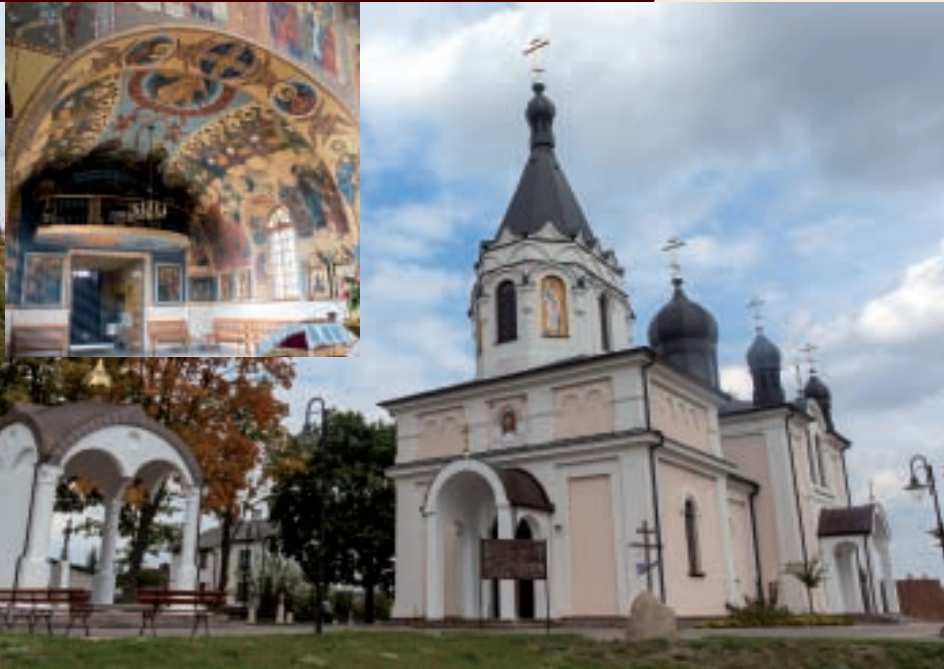

CZARNA WIELKA

CERKIEW PW. MATKI BOSKIEJ KAZAŃSKIEJ

Cerkiew cmentarna jest cerkwią filialną, należy do parafii w Grodzisku. Powstała w latach 1868-1869 z inicjatywy jednego z mieszkańców wsi Franciszka Kudry oraz parafian Grodziskiej cerkwi, konsekrowana w lutym 1869 r. Świątynia jest drewniana o konstrukcji zrębowej, orientowana, jednonawowa, zamknięta trójbocznie. Zbudowana na planie kwadratu, na kamiennie – cementowej podmurówce, z kruchtą od frontu. Nad kruchtą znajduje się blaszany dach z sześcioramiennym krzyżem. Wewnątrz cerkwi znajduje się XIX w. ikonostas, a obok drewniana dzwonnica z 1870 r.

SIEMIATYCZE

CERKIEW PW. ŚW. ŚW. APP. PIOTRA I PAWŁA

Pierwsza wzmianka o istnieniu cerkwi pochodzi z pierwszej połowy XV w. Według źródeł pisanych została ufundowana w 1431 r. przez Aleksego Kmitę Sudymontowicza, a w 1456 r. wyremontowana przez jego syna Michała Kmitę. Po Unii Brzeskiej cerkiew pozostawała prawosławną do 1614 r. W 1865 r. został poświęcony kamień węgielny pod nową cerkiew, którą konsekrowano w 1866 r. pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła i św. Paraskewy. Nowa cerkiew w formie krzyża została wzniesiona obok starej, drewnianej. Wzbogacona została o wiele cennych ikon. W następnych latach świątynia została ogro-

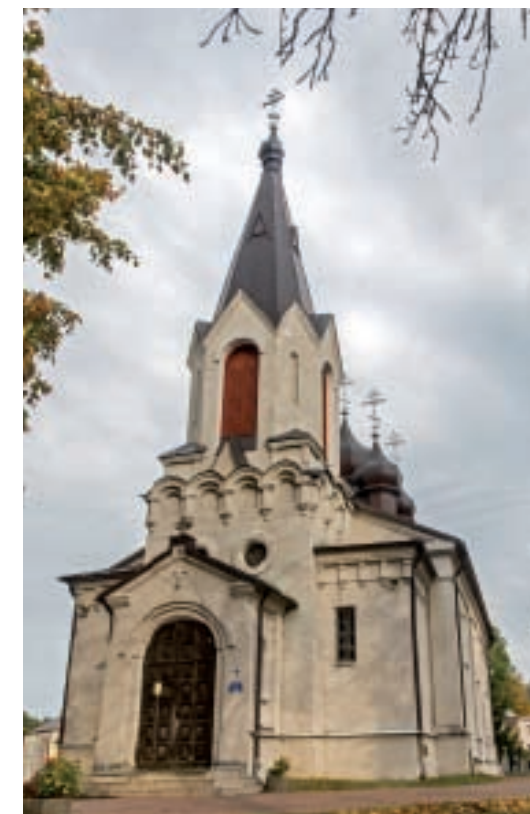
dzona kamienno - ceglany m ogrodzeniem z ozdobną bramą. W 1908 r. wzbogacona została o nowy wykonany w Grodnie ikonostas oraz dodatkowe wyposażenie. Przed wybuchem I wojny światowej parafia liczyła dużo wiernych, jednak gdy w sierpniu 1915 r. większość parafian ewakuowała się do Rosji, opuszczona cerkiew została zamieniona na budynek gospodarczy. W okresie międzywojennym Siemiatycze otrzymały status etatowej parafii, a jej duchowni otaczali opieką duszpasterską wiernych także spoza jej granic.

MIELNIK

CERKIEW PW. NARODZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARIII PANNY

Mielnik jest najstarszą udokumentowaną parafią prawosławną na Podlasiu. Pierwszą historyczną wzmiankę o tutejszej cerkwi i znajdującej się w niej cudownej ikonie Spasa Izbawnika (Chrystusa Zbawiciela i Wybawiciela), odnotowano w Ipatiewskiej Kronice przed rokiem 1260. Choć ikona ta nie dotrwała do dzisiejszych czasów, pamięć o niej pozostaje wciąż żywa. Drewniana świątynia spłonęła w 1614 r. Dzisiejsza cerkiew parafialna została zbudowana w latach 1821-1823 w sąsiedztwie Preczystienskiego cmentarza. W 1875 r. została przebudowana i dobudowano 5 kopuł, a w następnym roku ją konsekrowano. W 1941 r., podczas działań wojennych, cerkiew została mocno uszkodzona, a dzwonnica dobudowana przed I wojną światową rozbita. W latach 80-tych dobudowana została dzwonnica według pierwotnego projektu,

a w latach 90-tych cerkiew wewnątrz wzbogaciła się o freski. Usytuowana na naturalnym wzniesieniu w centrum miejscowości. Jest to cerkiew orientowana w stylu historyzującym bizantyjskim. Postawiona została na planie prostokąta z kamienia polnego, cegły i otynkowana, otoczona murem.

RADZIWIŁŁÓWKA

ŹRÓDEŁKO PROWAŁY, GÓRA PROWAŁY

Górę Prowały niektórzy nazywają pierwszą Grabarką. Na jej szczycie jak głosi legenda znajdowała się kapliczka, w której schronienie znalazła ukryta od najazdów tatarskich, cudowna ikona Spasa (Zbawiciela) z Mielnika. Kapliczka została zniszczona w nieznanych dotąd okolicznościach, prawdopodobnie zniszczona przez Tatarów. Inna legenda mówi, że kapliczka zapadła się pod ziemię. Jest to częsty motyw podlaskich legend. Stąd pochodzi nazwa Prowały, czyli „prowaliłas” w języku słowiańskim. Na Górze Prowały niegdyś mieszkali mnisi, teraz pielgrzymują tu wierni stawiając krzyże. Po przeciwnej stronie, w lesie znajduje się święte Źródło Prowały.

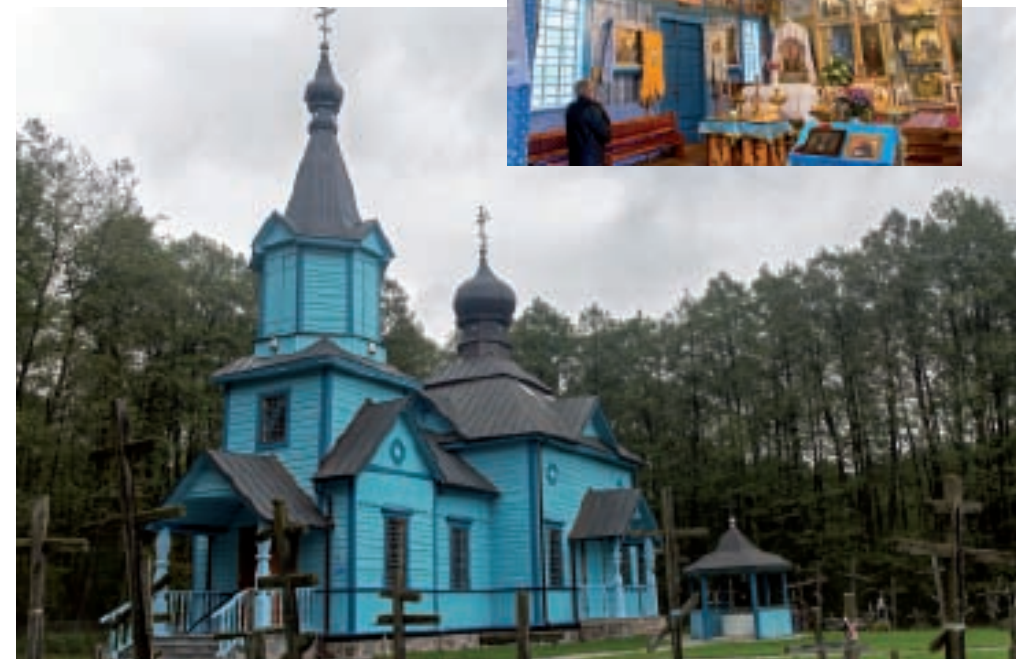

KOTERKA

CERKIEW PW. MATKI BOŻEJ WSZYSTKICH STRAPIONYCH RADOŚĆ

Zbudowana i konsekrowana została w 1912 r. Jak zapisano w kronice parafialnej cerkwi tokarskiej, w dniu Świętej Trójcy 19 maja 1852 r., Franka Iwaszczuk (Eufrozyna) doznała objawienia w uroczysku „Koterka”. Upamiętniając to miejsce postawiono tu pierwszy krzyż, który następnie został przeniesiony na cmentarz, a w dołku po nim pojawiła się woda. W ten naturalny sposób pojawiło się źródło z cudowną wodą. Władze duchowne przez dłuższy czas wątpiły w autentyczność objawienia

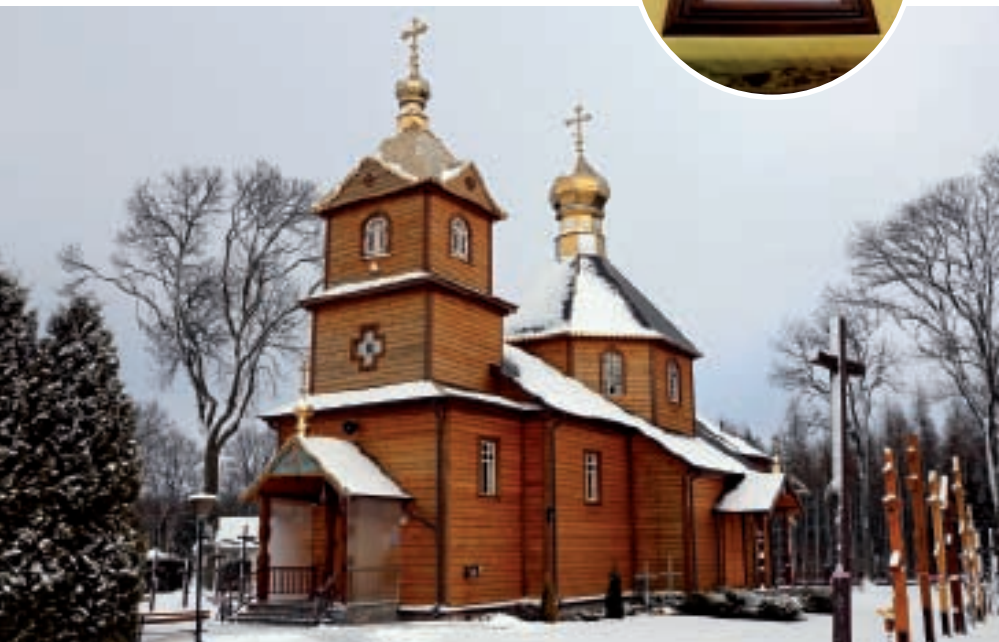
lecz ludzie wierzyli w cudowne właściwości wody z tamtejszego źródła. Przychodziły tu tysiące ludzi i przynosili krzyże, podobnie jak na Grabarkę. Parafianie dążyli do budowy cerkwi upamiętniającej cudowne objawienie. W 1906 r. władze duchowne zezwoliły na budowę cerkwi w miejscu objawienia.

TELATYCZE

CERKIEW PW. ŚW. ŚW. KOSMY I DAMIANA

Cerkiew została zbudowana w latach 1799 – 1802. Na początku XX w. przystąpiono do wzniesienia nowej świątyni parafialnej, która w 1903 r. została poświęcona pw. św. Kosmy i Damiana. Z tego okresu pochodzi ogromny kamień, położony przed wejściem do cerkwi, a później z boku świątyni, przywieziony prawdopodobnie z cmentarza we wsi Piszczatka z napisem: „tut leżit pan Fiodor Mackiewicz ziat'pana Turów”. Ta pamiątka świadczy o dawnych właścicielach tej okolicy. Wyposażeniem świątyni zajmowało się bractwo, które w 1908 r. zakupiło ikonę Wniebowstąpienia Pańskiego. Po I wojnie światowej otrzymała status parafii etatowej.

GRABARKA

CERKIEW PW. PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO

Święta Góra Grabarka jest najbardziej czczonym miejscem kultu prawosławnego w Polsce. Kult ikony Spasa (Zbawiciela) historycy wiążą z najstarszymi dziejami Świętej Góry. Powszechnie znana cudotwórcza ikona znajdowała się w Mielniku. W XIII w. prawdopodobnie w obliczu grożącego niebezpieczeństwa wywieziono ją i ukryto w pobliskich lasach. Nie jest znany dalszy los ikony. Prawdopodobnie w 1710 r. wybuchła epidemia cholery, która nawiedziła m.in. okolice Grabarki. W tym czasie starcowi z siemiatyckiej parafii objawiło się we śnie miejsce, w którym można skryć się bezpiecznie przed zarazą. Było to wzniesienie położone na uroczysku Sumińszczyzna, które

z czasem od nazwy pobliskiej wsi zaczęto nazywać Grabarką.

Wcześniej Święta Góra występowała pod nazwami min. Sumińszczyzna i Moszczona (od pobliskiej rzeczki Moszczony), zasilanej przez wody strumyka wypływającego z cudownego źródła, które od północy opływa Świętą Górę. To w jego wodzie w 1710 r. mieli obmywać się pielgrzymi. Na święte miejsce ludzie podążali z modlitwą. Ci, którzy zdołali tam dotrzeć i uwierzyli w zbawczą moc źródła, zostali uratowani. W podziękę Bogu za cud, wzniesiono na Świętej Górze pierwszą drewnianą kaplicę pw. Przemienienia Pańskiego. W 1789 r. na jej miejscu stanęła nowa większa cerkiew. W 1910 r. od mieszkańców okolicznych miejscowości do władz kościelnych wpłynęła prośba w sprawie zorganizowania na Świętej Górze niezależnej parafii. Po I wojnie światowej świątynia przetrwała i służyła jako świątynia cmentarna. W czasie sowieckiej okupacji (1939-1941 r.) sanktuarium przeszło spod jurysdykcji Siemiatycz do Mielnika. Podczas II wojny światowej świątynia praktycznie nie ucierpiała.

Najboleśniejszą raną dla prawosławnych w Polsce, było podpalenie cerkwi Przemienienia Pańskiego. Miało to miejsce z 12 na 13 lipca 1990 r. Pożar strawił wszystko oprócz Ewangelii i dwóch ikon - św. Mikołaja i Zbawiciela. Na jej miejscu wybudowano nową, ale już przestronniejszą i murowaną (wyłożoną szalówką) cerkiew, nawiązującą architektonicznie do starej świątyni.

ROGACZE

CERKIEW PW. NARODZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY

Cerkiew pochodzi prawdopodobnie z pierwszej połowy XIX wieku. Jak głosi „Lato-pis” – kronika parafialna, pewien niezwykle religijny człowiek – Matuszewicz – właściciel ziemi, znalazł przy drodze na wzgórzu między Rogaczami, a Mikuliczami na gruszy ikonę św. Antoniego Pieczerskiego. Myśląc, że jest to znak od Boga, postanowił w tym miejscu wybudować cerkiew. Pień świętej gruszy posłu-

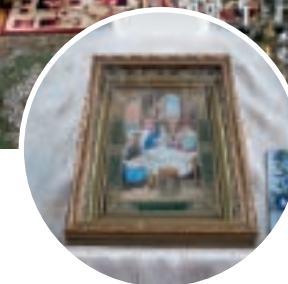
żył jako ołtarz. Wydarzenie to miało miejsce w XVIII wieku, pomiędzy 1725 a 1754 rokiem. Ikona św. Antoniego szybko stała się obiektem kultu wśród mieszkańców Rogacz i sąsiednich wsi. Wielu wierzących ludzi, nie tylko prawosławnych, ale i katolików otrzymało od św. Antoniego łaskę uzdrowienia. Sama ikona również cudownie ocalała podczas pożaru, który w 1872 r. wybuchł w cerkwi. W miejscu spalonej, stanęła cerkiew przewieziona ze wsi Dubiny k. Hajnówki.

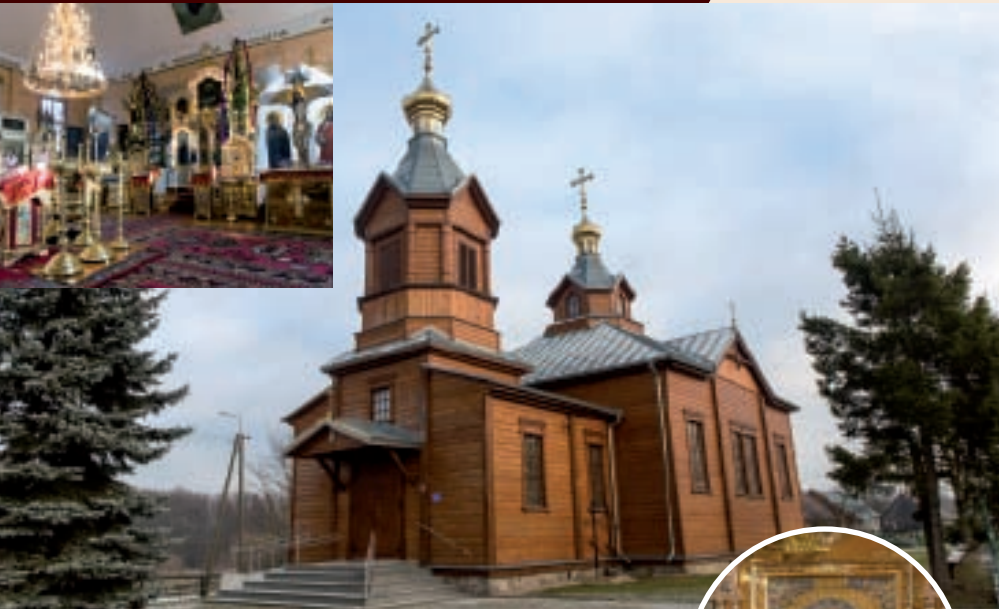
ŻERCZYCE

CERKIEW PW. ŚW. DYMITRA SOŁUŃSKIEGO

Cerkiew pochodząca z XVII w., której fundatorką była księżna Helena Pałubińska. W XVII w. mieściło się tutaj Sanktuarium Tichwińskiej Ikony Matki Bożej, gdzie znajdowała się kopia ikony Tichwińskiej, niezwykle czczonego obrazu w Rosji. Obecnie taka ikona znajduje się w Chicago. Żerczycka kopia spłonęła w 1660 r., druga zaś została zniszczona w 1944 r. podczas wojny. W 1944 r. cerkiew parafialna i sąsiadujące z nią budynki były też zniszczone. Cerkiew parafialna w Żerczycach została odbudowana i 15 listopada 1951 r. konsekrowana. Stopniowo świątynia wzbogacała się o dary rzeczowe, wtedy min. została sprowadzona kopia Tichwińskiej ikony Matki Bożej. Obecnie w cerkwi znajduje się kolejna kopia tej samej ikony, wykonana na początku XX w. Cerkiew parafialna w Żerczy-

cach jest budowlą murowaną, czterodzielną, orientowaną. Ikonostas wykonany jest w stylu bizantyjsko – rosyjskim. Na ścianach świątyni widnieje polichromia.

MILEJCZYCE

CERKIEW PW. ŚW. BARBARY

W mieście były dwie cerkwie pw. św. Barbary i pw. św. Mikołaja. W 1859 r. w wyniku pożaru cerkiew św. Barbary uległa zniszczeniu. W 1887 r. zapadła decyzja o rozbiórce i sprzedaży cerkwi pw. św. Mikołaja. W 1900 r. wzniesiona została drewniana, orientowana, współczesna cerkiew parafialna pw. św. Barbary, a pod koniec roku została poświęcona. Na zbudowanej wraz z cerkwią dzwonnicy zawieszono 7 dzwonów. W sierpniu 1915 r. dzwony cerkiewne wywieziono z Milejczyc do Mińska, a 10 sierpnia Milejczyce zostały zajęte przez wojska niemieckie. W 1944 r. wieś była w połowie spalona, jednak cerkiew i budynki parafialne cudem ocalały. Po trudnościach wojennych cerkiew św. Barbary została

odrestaurowana. Cerковь parafialna św. Barbary to cerковь orientowana, drewniana, na kamiennej podmurówce. Trójdzielne wewnątrz składa się z kwadratowej nawy oraz prostokątnych niższych w części ołtarzowej oraz babińca. Cerковь posiada dwa ikonostasy, główny eklektyczny z ok. 1900 r. oraz boczny neorenesansowy z 1865 r. Świątynia od 2015 r. posiada relikwie św. Barbary i św. Mikołaja (w głównym ikonostasie), dwie ikony Chrystusa Pantokratora z pierwszej połowy tego stulecia oraz Matki Bożej Hodegetrii. Posiada również feretrony barokowe i rokokowe z XVIII w. oraz srebrne i mosiężne krucyfiksy ołtarzowe z pierwszej połowy XIX w.

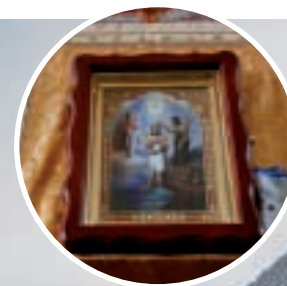
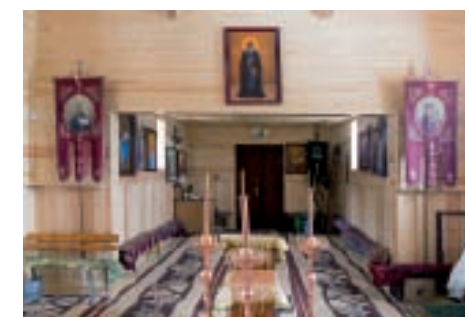

SOBIATYNO

CERKIEW PW. ŚW. ŚW. APP. PIOTRA I PAWŁA

Cerkiew znajduje się na cmentarzu pochodzącym z przełomu XVII i XVIII w., dawniej greko - katolicka, obecnie prawosławna. Jest drewniana o wyraźnie zaznaczonym podziale bryły na część prezbiterialną, nawową o zróżnicowanym kształcie dachu. To jedna z najstarszych cerkwi w Polsce, przypuszczalnie pochodzi z 1672 roku, rozbudowana w XVIII w. Cerковь od 2017 r. posiada nowy ikonostas. Ikony św. Jana Złotoustego, św. Szczepana diakona, św. Romana diakona, św. Barbary pochodzą z połowy XIX w., natomiast ikona Chrystusa Pantokratora pochodzi z XVIII w. Ikony te były we wcześniejszym ikonostasie, są nadal na wyposażeniu cerkwi, niestety nie

są udostępnione zwiedzającym. Na cmentarzu znajduje się także krzyż drewniany z datą 1863 r. oraz stare kamienne nagrobki z końca XIX w.

DASZE, KOŚNA

CERKIEW PW. ŚW. MIKOŁAJA (II POL. XIX W.)

Historia Dasz jest ściśle powiązana z historią pobliskiego miasta - Kleszczel i ilustruje historię prawosławnych i prawosławia w tym regionie. Pierwsza wzmianka o parafii prawosławnej w Kośnej to rok 1560. W pierwszej połowie XVII w. parafię tę po likwidacji prawosławia w Rzeczypospolitej włączono do kościoła unickiego. W 1889 r. ze środków

państwa rosyjskiego wzniesiono nową, murowaną cerkiew. Mimo że parafia należała do najbiedniejszych na Podlasiu, mieszkańcy dbali o edukację dzieci. Wówczas działały tu oba typy szkół początkowych prowadzonych przez duchownych prawosławnych: parafialna i gramoty. Ten system szkolnictwa funkcjonował w regionie w prawie wszystkich miejscowościach, w których znajdowały się świątynie parafialne. W sierpniu 1915 r. wieś się wyludniła. Było skutkiem uchodźstwa („bieżeństwa”) w głąb Rosji, masowej ucieczki ludności Podlasia przed nadchodzącą armią niemiecką podczas I wojny światowej, w którym uczestniczyła większość prawosławnych mieszkańców regionu. W okresie międzywojennym wszyscy mieszkańcy Dasz byli prawosławnymi Białorusinami. W 1928 r. zabrano im świątynię i przekazano ją neounitom. Cerkiew wróciła do nich w 1939 r. W latach 90. XX w. cerkiew była remontowana.

W obrębie sołectwa są dwa cmentarze prawosławne: w Daszach (z 1740 r.) i w Kośnej (XIX w.).

KLESZCZELE

CERKIEW FILIALNA PW. ŚW. MIKOŁAJA (I POL. XVIII W.)

Królewskie miasto z 1523 r. dawniej należało do najbardziej rozwiniętych gospodarczo ośrodków całego województwa podlaskiego. W XVI w. żyło tu 2310 mieszkańców. To dwa razy więcej niż obecnie. W 1950 r. Kleszczele utraciły prawa miejskie. Odzyskały je w 1993 r.

O miejscowości tej mówi się, że od ponad 500 lat pozostaje pod opieką św. Mikołaja, jednej z nielicznych ikon cudotwórczych, jakie zachowały się na Podlasiu. Legenda głosi, że ikonę św. Mikołaja napisano w XV w., ale konserwatorzy datują ją na I połowę XVI w. Cudowna ikona św. Mikołaja została uratowana ze starej cerkwi. Przeniesiono ją do świątyni Uspeńskiej (Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, z 1877r.,

która obecnie pełni funkcję parafialnej). Tę świątynię w 1944 r. także dotknęły działania wojenne. I ponownie – ktoś ikonę uratował. Po wojnie cudotwórcza ikona wróciła do świątyni i pozostaje w niej po dzień dzisiejszy.

Najstarszym obiektem w miasteczku jest stara dzwonnica cerkiewna, która pełni funkcję cerkwi filialnej, czyli pomocniczej. Na belce przy wejściu wyryto napis, obecnie zakryty szalówką: potwierdzający, że budynek wzniesiono w 1709 r. jako dzwonnice. Dzwonnice przekształcono w kaplicę w 1937 r. Budynek ma ciekawą architekturę: pierwszą kondygnację wzniesiono w konstrukcji zrębowej, drugą w słupowej.

DUBICZE CERKIEWNE

CERKIEW PW. OPIEKI MATKI BOSKIEJ (II POL. XX W.)

Dubicze Cerkiewne tak, jak inne miejscowości położone między Bugiem a Narwią zamieszkuje ludność prawosławna. Lokalna społeczność żyła, tworzyła kulturę i budowała tożsamość pod presją następujących po sobie układów politycznych (często w wyniku rozwiązań siłowych, do jakich dochodziło na skutek konfliktu interesów państwowych: litewskich, koronnych, rosyjskich, polskich, sowieckich, białoruskich, ukraińskich). Tym, co jednoczy ludzi mówiących niepoliskimi gwarami, jest trwałe i bezpieczne – było i pozostaje prawosławie.

Parafia prawosławna należy do najstarszych na Podlasiu. Dokumenty historyczne sięgają XVI w., ale sama miejscowość jest dużo starsza. Na przestrzeni prawie 500

lat istniały tu tylko trzy drewniane świątynie, łącznie z obecną. Pierwszą założono w 1553 r., co potwierdza przywilej Zygmunta II Augusta. Zbudowana po 1553 r., czyli 43 lat przed podpisaniem unii brzeskiej (1596 r.), przerwała do 1704 r., kiedy strawił ją pożar. Drugą wzniesiono w 1729 r. Istniała ponad 200 lat. Spłonęła w 1941 r. Obecną cerkiew wzniesiono po wojnie (konsekrowano w 1955 r.). Dzięki silnej wierze i ogromnemu zaangażowaniu parafian służy wiernym do dzisiaj. Warto odwiedzić położony niedaleko parafialny cmentarz prawosławny, pełen błękitnych krzyży nagrobnych: drewnianych, żeliwnych.

STARY KORNIŃ

CERKIEW FILIALNA PW. ŚW. ANNY (II POL. XVIII W.)

W rozplanowaniu wsi zawarta jest jej metryka, a układ przestrzenny jest świadectwem wielowiekowego kształtowania się osadnictwa. Stary Kornin, podobnie jak inne wsie opisywane w przewodniku mają dobrze zachowany archaiczny układ przestrzenny z XVI–XVII w. z czasów pomiaru włócznej. Wieś powstała na gruntach dawnej wykarczowanej Puszczy Bielskiej i należała do dóbr królewskich, ekonomii brzeskiej. Miało to miejsce przed 1570 r. Według relacji mieszkańców, pierwotnie wieś usytuowana była w innym miejscu, gdzie dziś znajduje się pole zwane Kornianką. Do czasu erygowania własnej świątyni mieszkańcy należeli prawdopodobnie do parafii w Dubiczach Cerkiewnych. Potwierdzeniem daty powstania cerkwi jest zachowany owalny kamień z napisem „Sozdan siej chram roku 1631”.

Świątyni nadano wezwanie: pw. św. Anny i św. Michała. Obecna cerkiew pw. św. Michała jest kolejną wybudowaną w tym miejscu. Z powodu złego stanu technicznego starej budowli (z 1724 r.) parafianie postawili nową w 1893 r., zachowaną do dziś. Cerkiew filialną pw. św. Anny wznoszono od 1773 r. Cerkiew w Starym Korninie była jednym z najważniejszych sanktuariów maryjnych – najpierw unickich, a następnie prawosławnych – na Podlasiu. Cudowna ikona Matki Bożej objawiła się w 1709 r. i w ciągu 400 lat wysłuchiwała wielu modlitw. Mieszkańcy, mocno związani z ikoną zabrali ją podczas uchodźstwa w 1915 r. Ikona podzieliła los swoich wiernych: wywieziona w czasie bieżenstwa w głąb Rosji już nie powróciła. Tradycja jednak jest żywa – w cerkwi wierni modlą się do ikony św. Anny.

NOWOBerezowo

CERKIEW PW. ŚW. JANA TEOLOGA (II POL. XVIII W.)

W Nowoberezowie drewnianą cerkiew pw. św. Jana Teologa zbudowano w wieku XVIII jako grekokatolicką. Ołtarz zorientowany jest na południe, podczas gdy według tradycji prawosławnej powinien być skierowany na wschód. We wnętrzu uwagę zwraca cofnięty ikonostas i polichromie. Jest to jedyna drewniana świątynia w północno-wschodniej Polsce posiadająca ikony unickie pisane bezpośrednio na zrębie suficie. Przedstawiają Ostatnią Wieczerzę i Wniebowstąpienie Pańskie. W latach 40. XIX w. przy cerkwi św. Jana Teologa zbudowano przytułek dla starców.

Stylem architektonicznym zbliżona jest do tradycyjnej architektury ludowej tego

regionu i tamtych czasów. Wzniesiono ją na planie prostokąta, z zewnątrz nie ma wyraźnego zaznaczonego podziału na ołtarz i nawę.

NOWOBerezowo

CERKIEW Wniebowstąpienia Pańskiego

(II POL. XIX W.)

Ta murowana cerkiew pełni rolę najważniejszej świątyni w parafii (starsza, drewniana jest świątynią pomocniczą).

Wzniesiono ją w miejscu lokalizacji pierwszej cerkwi, o której wzmianki pochodzą z 1618 r. Potwierdzają to odnalezione pozostałości po przycerkiewnym cmentarzu (z fragmentami kości) i zachowane stare dzwony, datowane na 1667 i 1690 r. Do XIX w. w cerkiewnym archiwum zachowały się przywileje nadane świątyni przez Królową Konstancję.

Jest zorientowana na wschód, a wzniesiono ją na planie krzyża greckiego. W jej wnętrzu większość wyposażenia pochodzi z II połowy XX w., jednak zachowały się polichromie z lat 30. XX w. i stare ikony w ikonostasie (pisane przez malarza ze Słonimia, G. Szorochowa). We wnętrzu zobaczyć można ikony ozdobione obrzędowymi ręcznikami. Jest to jedno z nielicznych miejsc, gdzie spotkać można ręczniki, a nie współczesne firanki.

HAJNÓWKA

SOBÓR ŚW. TRÓJCY W HAJNÓWCE (II POL. XX W.)

Jest jedną z największych świątyń prawosławnych w Polsce: ma 1000 m² powierzchni, wysokość ok. 50 metrów, siedem ołtarzy. Wznosi się na dwie kondygnacje. Jednocześnie może pomieścić 5 tys. osób. Kształt soboru inspirowany jest stylem znanego francuskiego architekta Le Corbusiera. Zgodnie z projektem krzyżowo-kopułowa budowla została oparta na czterech żelbetonowych słupach o średnicy jednego metra i przykryta stożkiem zwieńczonym kopułą. Dwa podobne słupy wspierają balkon chóru. Podłoga soboru jest wyłożona marmurowymi płytami. Witrażowy żyrandol w kształcie krzyża upamiętnia Tysiąclecie Chrztu Rusi. Drzwi w ikonostasie są złocone. Ikonostas w dolnej części świątyni, wyrzeźbiony w drewnie w 1987 r. przez Jana Sołowianiuka

z Hajnówki, nawiązuje stylistyką do tradycyjnych wzorów.

Od 2002 r. parafia jest gospodarzem Międzynarodowego Festiwalu „Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej”. Przy soborze działa od 1996 r. Szkoła Psalmistów i Dyrygentów Cerkiewnych oraz Dekanalny Instytut Kultury Prawosławnej.

ZWIEDZAJĄC PRAWOSŁAWNE OBIEKTY SAKRALNE:

- Zadbajmy o stosowny ubiór. Ubranie w miejscach kultu religijnego nie powinno eksponować nagości. Panie powinny pamiętać o zakryciu ramion i dekoltu, o odpowiedniej długości spódnicy (za kolano) lub spodni (długich). U panów nie ma mowy o uczestnictwie w nabożeństwie w spodniach innych niż z długimi nogawkami. Mężczyźni przy wejściu zdejmują nakrycie głowy. Istnieje tradycja nakrywania głów chustką przez kobiety, nie tylko zamężne.
- Zachowajmy ciszę. Pamiętajmy, że kiedy my zwiedzamy, inni mogą się modlić. Rozmowy i komentarze zostawmy na później.
- Nie wolno przechodzić za ikonostas czyli za „ścianę ikon”. Jeśli chcemy okazać szacunek wierzących, to pamiętajmy, aby poruszając się po świątyni, nie odwracać się ostentacyjnie plecami do ołtarza.
- Okażmy szacunek modlącym się i podczas Liturgii nie róbmy zdjęć. Czy fotografowanie będzie możliwe w innym czasie, zorientujemy się, pytając o to duchownego. Bywa, że nie pozwolą na to przepisy konserwatorskie.
- Witamy się zwyczajowym zwrotem katolickim: „Szczęść Boże!”, „Niech Będzie Pochwalony Jezus Chrystus” lub „Sława Isusu Chrystu”. „Dzień dobry” również będzie dobrą alternatywą. Prawosławni zwracają się do swojego duchownego „Batuszka”, czyli „Ojczce”.
- Do duchownego zwracamy się: „proszę ojca” lub „proszę księdza”. Unikajmy określeń „pop” – ma ono charakter obelżywy i wywołuje zbyt wiele negatywnych skojarzeń. „Proszę pana” wyrażałoby raczej naszą arogancję niż niezależność poglądów.
- Unikajmy nazywania liturgii mszą, bo może to wywołać negatywną reakcję u niektórych prawosławnych. Niektórzy wierni są uczuleni na stosowanie rzymskokatolickiej terminologii w odniesieniu do sfery prawosławnej. Nie jest to zgodne z nauką o nabożeństwach prawosławnych
- Ofiara jest dobrowolna. Zazwyczaj ma charakter finansowy – dzięki ofercie, zwiedzający może przyczynić się np. do remontu świątyni. Dodatkowo zaplanujmy zakupienie świec, aby podczas zwiedzania lub po nim umieścić je w specjalnym świeczniku albo w misie z piaskiem.

ISBN 978-83-950211-4-5

**Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Tygiel
Doliny Bugu”**

ul. Warszawska 51 lok. 7, 17-312 Drohiczyn

tel. +48 797 091 197

e-mail: biuro@tygiel dolinybugu.pl

www.tygiel dolinybugu.pl

facebook.com/tygiel dolinybugu

Lokalna Grupa Działania „Puszcza-Białowieska”

ul. Parkowa 3

17-200 Hajnówka

tel. 85 682 50 26

biuro@lgd-puszcza-bialowieska.pl

www.rlks.lgd-puszcza-bialowieska.pl